

«Істинна віра» Сірена К'єркегора в філософії Лева Шестова
та Мартіна Бубера

Проводиться спроба аналізу впливів філософської концепції «істинної віри», проголошеної данським мислителем С.К'єркегором, на творчість М.Бубера та Л.Шестова. Автор акцентує увагу на аналізі явища парадоксу віри, яке знайшло своє відображення у працях обох філософів.

Ключові слова: віра, розум, Необхідність, Абсурд, знання, істинність віри.

Філософські праці Сірена К'єркегора (1815 – 1855) принесли славу і визнання своєму автору вже після його смерті. І хоча на своїй батьківщині, в Данії, С.К'єркегор був достатньо зною і відомою людиною, в Європі його ім'я залишалось невідомим досить тривалий час. Але одного разу піднявшись на філософський Олімп, він залишається там, серед найвидатніших мислителів ХІХ століття, незмінно.

Характерною рисою філософії К'єркегора, а точніше його релігійної екзистенції, яка постала на ґрунті не прийняття і тотальної критики філософії релігії Гегеля, є твердження про те, що розум ніколи не зможе привести людину до справжньої зустрічі з божественною трансцендентністю. Неординарність мислення К'єркегора, складний внутрішній надрив, який, по суті, і призвів до передчасної смерті, зібрав навколо себе цілу плеяду дослідників його філософської спадщини. В різні часи до філософських праць С.К'єркегора звертались М.Гайдеггер, М.Бердяєв, А.Камю, Ж.-П.Сартр, В.Порус, Н.Мотрошилова, О.Марченко, О.Бродецький, В.Петрушов, С.Янок та інші. Але в центрі даного дослідження є аналіз концепції "істинної віри" проголошеної С.К'єркегором і її відображення у філософських системах Лева Шестова (1866 – 1938) та Мартіна Бубера (1878 – 1965).

Стосовно поняття "віри", у якості кредо К'єркегора, може бути використана

теза: зневіритись у знанні, для того, щоб здобути віру. Як би там не було, але саме "віра" стала однією із основних категорій навколо якої данський мислитель будував своє бачення світу, визначаючи її при цьому досить абстрактно, але як "внутрішню впевненість, яка передбачає нескінченність"[4,с. 244]. У цьому він вбачає справжній парадокс віри, який полягає у тому, що внутрішній її зміст і зовнішній її прояв – неспіввідносні величини. Такий парадокс віри, який полягає у тому, що одиничне завжди вище загального; одиничне, яке висловлює своє ставлення до загального через своє ставлення до абсолюту, але не ставлення до абсолюту через ставлення до загального. Свій парадокс віри К'єркегор намагається висловити тезою про те, що людина завжди у абсолютному боргу перед Богом [4,с. 61]. І знаходить він його сенс у повісті про Авраама – одиничної особистості, який або сам перетворюється на лицаря віри взявши на себе парадокс, або ж не стає ним ніколи. Саме з вірою вийшов Авраам із землі батьків своїх і став прибульцем в Землі Обітованній. Єдине полишив він позаду себе і єдине взяв із собою: позаду себе він залишив свій земний розум, а із собою взяв віру – інакше він, напевно, і не вирушив би в дорогу вважаючи це нерозумним.

Два образи використовує К'єркегор у своїх працях: Авраама – як образ віри і Гегеля – як образ розуму. Цим визначається лєвова частка його філософії. "Що до мене, то я витратив немало часу на те, щоб зрозуміти Гегеля, і вважаю, що мені вдалося, у деякій мірі, зрозуміти її. Але як тільки я намагаюсь зрозуміти Авраама, як почувуюсь знищеним."[4,с. 87]. На думку К'єркегора новітня філософська думка дозволила собі, без будь-яких роз'яснень, підмінити істинну сутність віри, відносячи її до сфери безпосереднього, що саме по собі вже є недопустимим явищем. Та загалом він схильний вбачати у істинній вірі найвищу пристрасть, яка лише може існувати в людині. Кожне покоління має величезну кількість тих людей, хто навіть не дійшов до неї, але в той же час не знайдеться жодного, хто міг би піти далі. Тим, хто ще не дійшов до віри, життя

ставити велику кількість завдань, і при чесному до них ставленні і їх життя не буде безплідним, хоча і не зможе зрівнятись із життям тих, хто зрозумів і знайшов найвеличніше – віру.

Для єрусалимського професора філософії Мартіна (Мордехая) Бубера постать С. К'єркегора є ключовою у сприйнятті індивідуалістичного характеру феноменологічної антропології. Саме через таку призму він сприймає ціннісний апарат данського мислителя. Хоча безперечно, Бубер розуміє той факт, що думки К'єркегора сприймалися самими феноменологами (і перш за все він акцентує увагу на Гайдеггерові) дещо однобічно, а це призводило до того, що відкидався не лише теологічний характер к'єркегорівської думки, але і антропологічний її бік [3, с. 251]. Результатом чого було те, що висновки по позиції К'єркегора перетворювались на свою протилежність.

Досить важливим фактором для Бубера було розуміння того, що своєю філософією К'єркегор, по суті, зіткнув життя та віру тогочасного суспільства. При цьому він ніколи не вважав себе реформатором і постійно вказував на те, що не має абсолютно ніяких «повноважень згори». С. К'єркегор – християнський мислитель, але заслуга його полягає перш за все у тому, що саме він зміг довести факт засвідчення думки не самої себе, а лише екзистенцією мислячої людини. Хоча і сама думка для нього не мала, у цьому розумінні, надто великого значення; те, як він розглядав думку означало у ній переведення віри на мову понять, на скільки це взагалі можливо зробити. Більшою мірою це стосувалось віри, яка є істинною лише настільки, наскільки вкорінена в житті віруючої людини і як цим життям вона виправдовується. З цієї позиції слідує і критика К'єркегором сучасного йому християнства, яке сам же називає надуманим, відкидаючи так зване «християнське життя» з його фальшивою вірою та брехливою проповіддю. Такої віри, яка ні до чого не зобов'язує К'єркегор прийняти не може. Тому і віра істинна, для нього, є життєве відношення до предмету віри, яке охоплює все, інакше вона може бути визнана

«не істинною» [3,с. 252].

Дійсно доленосним у К'єркегора Бубер визначає питання: як глибоко віра здатна проникнути у субстанцію людини і її спосіб життя? І вже сама суть питання є значущою, адже маються на увазі не ті відносини, які встановлюються самою людиною, а ті, у яких встановлена вона сама. Таке прагнення до реалізації і втілення віри К'єркегор називав екзистенційним прагненням. На думку М.Бубера, до К'єркегора, ніколи в історії думки метафізика не володіла реальністю живої людини з такою логічністю та послідовністю. А відбулося це саме тому, що К'єркегор перетворив конкретну людину на цілісний предмет розгляду і вивчення не в якості ізольованої істоти, а взяв її у всій проблематиці зв'язків із абсолютном. Основну увагу Бубер концентрує на тому, що це зовсім не те абсолютне «Я» німецького ідеалізму, яке творить світ для себе самого шляхом акту роздумів про нього. Це справжня особистість, яка через об'єктивне буття поєднується з абсолютном [3,с. 253]. Для К'єркегора таке відношення було реальним двостороннім зв'язком особистості з особистістю, де на правах такої ж особистості присутній і сам абсолют.

Російський філософ Лев Шестов (Іегуда Шварцман), у свою чергу, констатує той неприємний факт, що творчість С. К'єркегора пройшла повз Росію і її культурну еліту. Він не знав його праць сам і не зустрічав навіть посилань на них у інших філософів, попри те, що це ім'я, у той час, вже було достатньо знаним і відомим у Німеччині та країнах Північної Європи. Ставлення самого Шестова до К'єркегора досить своєрідне, він з одного боку вказує на його значущість, а з іншого критично пише: «До класиків філософії він (К'єркегор – авт.) навряд чи потрапить і загального визнання можливо не отримає. Але думка його незримо буде присутня у людському мисленні» [7, с.635]. Вже перебуваючи у вимушеній еміграції, в середині 20-х років ХХ століття, Шестов знайомиться з великою кількістю учених, які формують коло його спілкування на наступне десятиліття. Це і Томас Манн, Гуго фон

Гофмансталь, Генріх Вольфхаген, Леві-Брюль і Мартін Бубер, який і радив Шестову звернути увагу на праці К'єркегора, пізніше Едмунд Гуссерль, який теж акцентував увагу на особі данського мислителя. Шестов у своїх листах вказував на неймовірну близькість к'єркегорівського способу мислення до його думок: «Мені інколи здається, що він (**К'єркегор – авт.**) читав мій «Апофеоз безгрунтовності», або ж я читав його книги», при цьому не розділяючи загальноєвропейського захвату працями К'єркегора: «Як на мене то в Німеччині К'єркегора занадто цінують. Він далеко не такий глибокий як німці думають. І, суперечачи Буберу, я думаю, що Ніцше був набагато значніший за К'єркегора. Правда я ще не всі його книги прочитав, але мені здається, що я навряд чи знайду у нього так багато, як обіцяв Бубер» [1, с. 26].

Аналізуючи життя К'єркегора Шестов проводить явні паралелі його і одного із к'єркегорівських героїв – старозаповітним праведником Йовом. Для Шестова, як К'єркегор так і Йов прагнули, кожен по своєму, повторення, і перш за все, повторення долі, у чому людський розум, який вже давно і твердо вирішив, що можливо, а що ні, самим рішучим чином їм відмовив. У цьому прагненні К'єркегор рвався до Абсурду [7, с. 654 – 658], наперекір злій волі. Хоча між К'єркегором і вірою зла воля ніколи не виступала в якості серйозної перепони. Навпаки, Шестов розумів, що будь-яка воля, яка тільки буває в людині – і зла, і добра, – з безкінечною пристрасною напругою шукала віри, але віра не приходила і далі елементарної покірності не пішла.

Відкидаючи етичне К'єркегор розуміє, що етика у своїх прагненнях і намаганнях не самотня, за нею завжди стоїть Необхідність. Вона невидима, мовчазна, не насміхається і ніколи нікого не докоряє. Не можливо навіть чітко вказати, де вона знаходиться і в якій площині, неначе її ніколи і не було. Вона лише мовчки і підступно б'є беззахисну людину. Що може протиставити Необхідності звичайна людина? Розум не лише не ризикує, він не бажає боротись із нею; розум повністю на її боці. Тому К'єркегор ризикує

протиставити розуму і Необхідності свій біблійний Абсурд. Це, на думку Шестова, найскладніший компонент у всій екзистенційній філософії К'єркегора. І вибір тут може бути доленосним: або умоглядна філософія, яка має своїм початком здивування і яка прагне знайти «розуміння», або ж екзистенційна філософія, яка виходить із відчаю і приводить до Одкровення Святих Письмен. Саме у цій дилемі Шестов вбачає основний сенс к'єркегорівських протиставлень: Йов – Гегель (для К'єркегора не мислитель, а професор), Авраам – Сократ, розум – Абсурд. І тому великою помилкою буде вважати, що що Абсурд знаменує собою кінець мислення [7,с.670 – 671]. У деякій мірі – це лише його початок. Віра, і лише віра здатна звільнити людину від гріха. Лише віра спроможна вирвати людину із полону «необхідних істин», які заволодівають її свідомістю, після того, як вона скуштувала плоди з дерева пізнання. І лише віра дає людину мужність і сили, щоб дивитись в очі безумству та смерті і не схилитись покірною перед ними. Тому ставлячи перед самим собою важливе запитання: що ж являє собою віра Святого Письма? Шестов без вагань наводить слова К'єркегора: «...віра означає саме це: втратити розум, щоб знайти Бога» [6, с. 822 – 823]. Для нього віра стоїть проти розуму, вона живе по ту сторону смерті. І Шестов повністю розділяє тезу обґрунтовану К'єркегором: для Бога можливо все, розуміючи, що сам К'єркегор на собі відчув явище відсутності віри як безсилля, і безсилля, як відсутність віри. Цей досвід відкрив йому очі на те, про що не здогадується переважна більшість людства: відсутність віри – це абсолютний вираз людського безсилля і саме безсилля людини виражає собою відсутність віри. Це пояснює твердження К'єркегора про те, що протилежне поняттю гріх зовсім не зветься «чеснотою», воно зветься вірою. У цьому виразі для нього відкривається сенс біблійного гріхопадіння і відчуття того, що ніякі чесноти не зможуть врятувати людину від гріха. Людські чесноти можуть характеризувати людину покірну, своєрідного лицаря покори, але зовсім не лицаря віри. Тому К'єркегор прагне втечі від розуму, втечі від етики, навіть не

загадуючи наперед куди прийдеш. Для Шестова це і є парадокс, у цьому він вбачає Абсурд, який відкривається у Святому Письмі [7, с. 676 – 678]. Та абсурд це ще і антирозум, а це означає, що віра-абсурд у к'єркегорівській і шестовській інтерпретації буде зливатися із антирозумом [5, с.329].

І Шестов, і К'єркегор віру сприймають як віру в Бога, для якого все можливо і для якого немає нічого неможливого. Хоча розум і не погоджується визнавати наявність того факту, що «все можливо» може бути, адже у його сприйнятті, це може призвести до приходу у світ безмежного хаосу і свавілля.

За визначенням давнього товариша Шестова, М.Бердяєва, К'єркегор – це чудовий привід для самого Шестова висловити і описати ту тематику, яка його давно мучить і якій він присвятив усю свою творчість. На думку Бердяєва, К'єркегор губиться у шестовському потоці думок і втрачає основне, що в ньому є – самобутність [2, с. 101]. Але попри все це сам по собі К'єркегор надзвичайно близький Шестову, який захоплюється його долею і відкриття для себе творчості данського мислителя визначає як важливу подію власного життя.

Список використаних джерел

1. Баранова-Шестова Н.Л. Жизнь Льва Шестова. По переписке и воспоминаниям современников / Наталья Баранова-Шестова . – Paris: La Presse Libre, 1983. – т. 1 – 2.
2. Бердяев Н. Лев Шестов и Киркегор / Николай Бердяев // Бердяев о русской философии. Ч.2. – Свердловск: изд-во Урал. ун-та, 1991. – С. 101 – 102
3. Бубер М. Проблема человека / Мартин Бубер // Бубер М. Два образа веры. – М.: АСТ, 1999.
4. Кьєркегор С. Страх и трепет: пер. с датского / Сёрен Кьєркегор . – М.: Республика, 1993.

5. Петрушов В.М. Європейський адогматизм: історико-філософська ретроспектива, сучасні інтенції / Володимир Петрушов. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – 376 с.
6. Шестов Л. Киркегард – релігійний філософ / Лев Шестов // Шестов Л. Апофеоз беспочвенности. – М.: АСТ, 2000. – С. 809 – 829.
7. Шестов Л. Киркегард и экзистенциальная философия / Лев Шестов // Шестов Л. Апофеоз беспочвенности. – М.: АСТ, 2000. – С. 621 - 807

Салий А.В. «Истинная вера» С.Кьеркегора в философии Льва Шестова и Мартина Бубера

Проводится попытка анализа влияния философской концепции «истинной веры», которая была провозглашена датским мыслителем С.Кьеркегором, на творчество М.Бубера и Л.Шестова. Автор акцентирует внимание на анализе явления парадокса веры, которое нашло свое отражение в трудах мыслителей.

Ключевые слова: вера, разум, Необходимость, Абсурд, знание, истинность веры.

Saliy A.V. “True Belief” of S. Kerkegor in the philosophy of Lev Shestov and Martin Buber

The attempt to analyze the influence of philosophic conception of “true belief” which has been proclaimed by Danish wise man S. Kerkegor to creation of M. Buber and L. Shestov has been done. The author accents his attention to analysis of influence of belief paradox, which had been reflected in the works of wise men.

Key words: belief, mind, necessity, absurdity, knowledge, truth of belief.

Авторська довідка

Салій Анатолій Володимирович – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, суспільних наук, українознавства та української мови ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія» м. Полтава

E-mail: anatoli.salj@yandex.ru